

MATERIÁLY

X MEZINÁRODNÍ VĚDECKO-PRAKTICKÁ KONFERENCE

VĚDA A TECHNOLOGIE: KROK DO BUDOUCNOSTI - 2014

27.02.2014 - 05.03.2014

Díl 11

Právní vědy

Praha
Publishing House
«Education and Science» s.r.o.

MATERIÁLY

X MEZINÁRODNÍ VĚDECKO - PRAKTICKÁ
KONFERENCE

«VĚDA A TECHNOLOGIE: KROK DO BUDOUCNOSTI - 2014»

27 února - 05 březen 2014 roku

Díl 11 Právní vědy

Praha
Publishing House «Education and Science» s.r.o
2014

Vydáno Publishing House «Education and Science»,
Frýdlanská 15/1314, Praha 8
Spolu s DSP SHID, Berdianskaja 61 B, Dnepropetrovsk

**Materiály X mezinárodní vědecko - praktická konference
«Věda a technologie: krok do budoucnosti – 2014».** - Díl 11.
Právní vědy.: Praha. Publishing House «Education and Science»
s.r.o - 96 stran

Šéfredaktor: Prof. JUDr. Zdeněk Černák

Náměstek hlavního redaktor: Mgr. Alena Pelicánová

Zodpovědný za vydání: Mgr. Jana Štefko

Manažer: Mgr. Helena Žáková

Technický pracovník: Bc. Kateřina Zahradníčková

X sběrné nádobe obsahují materiály mezinárodní vědecko - praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti» (27 února - 05 březen 2014 roku) po sekcích Právní vědy.

Pro studentů, aspirantů a vědeckých pracovníků

Cena 270 Kč

ISBN 978-966-8736-05-6

© Kolektiv autorů, 2014

© Publishing house «Education and Science» s.r.o.

OBSAH

PRÁVNÍ VĚDY

HISTORIE STÁTU A PRÁV

Санасыров Н.Т. Шыңғыс хан және Алтын Орда дәуіріндегі мемлекет пен құқық	3
Магомедов М.А. Тенденции развития экологического законодательства республики Дагестан	6
Магомедов М.А. Место экологического законодательства Республики Дагестан системе законодательства	10
Магомедов М.А. Особенности и перспективы экологического законодательства РД : постановка проблемы	24
Юсупова Д.Ю. Обычай и закон в Дагестане: проблемы и перспективы	29
Юсупова Д.Ю. Становление и развитие местного самоуправления в республике Дагестан: теория и практика	32
Никулин В.В. Социально- политические и правовые факторы формирования массового правосознания в советской России(1920-е годы)	37
Ахметов А.С. Проблемы изучения сущности права.....	42

ADMINISTRATIVNÍ A FINANČNÍ PRÁVO

Смирников А.В. Право на судебное обжалование решений, действий (бездействия) государственных органов и их должностных лиц	44
Исибаева Е.И. Правовое регулирование государственной службы в Республике Казахстан	47
Аскарова Г.М. Правовой статус организаций – сельскохозяйственных товаропроизводителей	51

OCHRANA AUTORSKÉHO PRÁVA

Коваленко К.С., Ульяницька О.В. Проблема захисту інтелектуальної власності в інтернеті.....	53
Романюк О.І., Медведєва О.В. Система охорони прав інтелектуальної власності в Україні та її вдосконалення	55
Романюк О.І., Падова І.Г. Охорона об'єктів авторського та суміжних прав.....	57
Демежанова С.М., Новосельцев С.А. Актуальные проблемы вхождения Казахстана в 20-ку самых привлекательных стран мира по интеллектуальной собственности	59

TRESTNÍ PRÁVO

Возник О.А. Реализация уголовной ответственности и институт освобождения от уголовной ответственности.....	63
Шмарко Н.С., Омельчук Л.В. Основні проблеми застосування ст.212 кримінального кодексу України.....	68
Шмарко Н.С., Линник А.В. Основні проблеми довічного засудження особи.....	70
Ismagulova K.B. Actual problems related to criminal and criminological concepts of interpretation of penitentiary relapse	73
Чернова Ю.С., Шеховцова Л.І. Екстрадиція в Україні: проблеми практичного застосування.....	76
Гнусов Ю.В., Кубрак В.П. Адаптивные методы построения прогнозирующих моделей преступности.....	78
Кожуховська В.В. Ресоціалізація та виправлення засуджених жінок в Україні: актуальні питання	82

BOJ S HOSPODÁŘSKOU KRIMINALITOU

Киакпаев Д.Б., Абишев Е.С. Бүгінгі қоғамның әкімшілік құқық бұзушылықтағы сыбайлас жемқорлықтың алдын – алу қажеттілігі.....	86
---	----

PRÁVNÍ VĚDY

HISTORIE STÁTU A PRÁV

Зантану магистрі Санасыров Н.Т.

Иновациялық Еуразия университеті, Қазақстан Республикасы

ШЫҢҒЫС ХАН ЖӘНЕ АЛТЫН ОРДА ДӘУІРІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТ ПЕН ҚҰҚЫҚ

Мемлекет және құқық туралы Евразия көшпелілерінің түсініктеріне іргелі өзгерістерді Шыңғыс хан заманы енгізді. Бірақ зерттеушілер Шыңғыс ханның көшпелілерге енгізген тәртібі өзіне дейінгі дәстүрге сүйеніп жасалғанын ескертеді: «Таким образом очевидно, что Чингис-хан собрал все имеющиеся да него изустные законы, и этот то законодательный акт и составил «Великую Ясу» (23, с. 60).

Шыңғыс ханның «Яса», немесе «Жасақ» заңдарының мәтіні толықтай жиналған жоқ, дегенмен Джувейни, Макризи, Хондемир сияқты араб-парсы тарихшыларынан бірсыпыра деректерді кездестіреміз. Ата-Мелик Джувейни «мұңғыл-татарда өзінде жазу-сызу болмағандықтан, балалар сауаттылыққа үйренсін деп Шыңғыс ұйғырдың ұстаздарын келтірді» дейді. Сонымен бірге «Жасақ» бойынша: «Мемлекет басының әр түрлі жарлықтары хатқа түсірілсін және әр түрлі құрылтай кезінде басшылыққа алынсын (әсіресе бір жорық жасарда, көрші елдерді бағындырады) делінеді. «Жасақ» барлық діндерді қатар ұстауды талап етеді. Себебі Джувейнидің жазуына қарағанда «өздері ешқандай да бір дінге сенім білдірмейді» (67, б.63-64).

Мемлекеттік құрылысты нығайту үшін Шыңғыс хан түрік дәуірінен қалған әскери-әкімшілік жүйе «ондықты» пайдаланды. Ол үшін әр он адамның ішінен басшы сайлатып, оны жүздің ішіне, жүзді мыңның ішіне мықтап енгізді. Он мындықты түркі дәстүрімен «түмен» аталды. Әр адам өз ондығына жауап беретін қылды, олардың ішінен бір адам қашса, қылмыс істесе қалған тоғызы жауап беретін қылды. Ұлы империяның бір шеті мен екінші шетін байланыстыратын сауда және керуен жолдарын, хат-хабар қызметін реттеді. Ұзын жолдардың бойына жәмші ашып, ол жерде жолаушы дем алып, ат ауыстыратын, ас-уақыт ішіп алатын мүмкіндік жасады. Осындай шаралардың арқасында мемлекеттік билік күшейіп, жергілікті келте билеушілердің мен-мендігі тиылды. Кең байтақ империя ішінде бейбіт тәртіп қалыптасты. «Жасақ» өзіне дейінгі рулық-көсемдік билік жүйесіне аса күшті соққы берді.

«Шыңғыс өзінің жарлықтарымен Жасақ деп аталатын кітап қалдырды, – деп жазады араб саяхатшысы Ибн Баттута 1350-шы жалдары. –Кімде-кім «Жасақтың» ережесін қолдамаса, орындамаса орнынан алынады. Жасақтың талабы бойынша, олар жылына бір

рет жиналады, оны той немесе мереке деп атайды. Жер шарының әр қиырынан Шыңғыстың тұқымдары, әмірлері, қатындары мен әскер басылары бас қосады. Егер сұлтан Шыңғыстың ережелерін бұзса, басқалары орнынан тұрып: «Сен осы тәртіпті бұздың, мынаны былай істедің, сол себептен сені орныңнан аламыз, тайдырамыз биліктен» деп оны қолынан ұстап тақтан түсіреді де, Шыңғыстың тұқымнан өзге адамды отырғызды.

Ал белгілі әмірлердің бірі ережені бұзса қылмысына қарай сол елдің өз ішінде жазасын береді. Сұлтан Тармашырын бұл Жасақты өз елінде жойған еді. Ел бір жағынан соған, бір жағынан Тармашырынның шығыс аймаққа (Жетісу) келмегеніне өкпелі еді. Сол себептен төртінші жыл дегенде Алмалық қаласында Бұзан оғланды ақ кигізге салып хан көтеріп, Тармашырынды биліктен аластады. Бұзан оғлан қалың әскермен Самарқанд пен Бұқараға келіп өз иеліктерін түгендеп, Тармашырынды өлтірді» (35, с.86-90).

Шыңғыс заманында елдің тәртібін қатаң ұстайтын жаугершілік заңдар күшейіп, жау әскерінен қорқу, қашу үлкен қылмыс саналатын, сүйекке таңба деп есептелінетін еді. Оның бір жарқын мысалын Жошының өмірбаянынан кездестіреміз. 1216 жылы меркіт пен найман елдерін қуа келген Жошы Ырғыз-Торғай даласында Хорезм шах әскерлерімен жолықты. «Құпия шежіре» баяндайды: «Жошы хан Сұлтан Мұхаммедтің қуып жететінін көріп, бектерімен ақылдасты. Олар: «Шыңғыс хан бізді Сұлтан Мұхаммедпен соғысуға жіберген жоқ, шап деген елін шаптық. Жау көп, біз азбыз, сондықтан біз жүре берейік, егер бізді қуып, азғана әскер жетсе, онымен соғысайық» деді. Сонда Жошы тұрып «Ертең елге барғанда әкеме, ағаларыма не айтамын? Алыстан жауды көріп қаштық деймін бе?» деді де, бектерінің сөзін тыңдамай, жаумен соғысуға дайындалды.

Жошы хан алдыңғы әскермен Сұлтан Мұхаммед әскеріне қарсы шабуыл жасап, тушыға дейін жетіп, Сұлтан Мұхаммедтің қалқанын үш рет шапты. Шах әскері шегінуге жақын еді...» (62).

Хорезм шахтың жүрегіне мәңгі жазылмас үрей Салып кеткен соғыс осылай көзсіз ерліктің арқасында болған еді. Тәуелсіздікті аңсаған елге мемлекет құру үшін де ел намысы деп басын өлімге қиятын ерлер қажет болады. Евразия тарихына «Жошы ұлысы», немесе Алтын Орда деген атақпен енген ұлыс та ерлік жолын тұтынған азаматтардың қажыр-қайратымен құрылды. Қазақ сахарасында өмірге келген бұл ірі мемлекеттік құрылым осы кезеңде дейін қордаланған әдет-ғұрып заңдарына, одан қалды соның құнарлы бөлігі жинақталған «Жасаққа» сүйенді.

Алтын Орда хандарының жанынан қара сүйек ішінен шыққан ірі жыраулар мен билерді көреміз. Олардың ішінде Өз Жәнібек ханның ақылшысы Асан қайғы, Токтамыспен ренжісетін Едіге би т.б. бар. Шығыс тұқымның билігі әлсіреген тұста қара сүйектен шыққан ел билеушілерінің күшейгенін Қият Мамай, Теңіз Бұқа, Исатай, Жыр Құтлы т.б. мысалынан көреміз. Осылардың ішінде қазақ әдет-ғұрып заңдарының одан әрі даму процесіне тікелей ықпал еткен Едіге би (Ел қамын жеген Едіге) бар.

Едіге тек Ноғай Ордасының негізін салған ел басшысы емес, ол көшпелілердің құқықтық көзқарасын әрі қарай дамытқан заңгері. Қазақ аңыздары Едіге жас күнінде-ақ билік айта бастапты – мыс дейді. Сол биліктердің бір

мысалы: «Күндердің күнінде екі кісі келе жатыр еді. Қой бағып жүрген балаларды көрді. Едіге балаларға айтты: «Өздеріңіз сәлем бермеңіз, егер сәлем берсе алыңыз. Сәлем бермейсіндер деп сөксе жауабын мен берейін» – дейді. Екі кісі келді. Балалар сәлем бермеді. Балалар неге сәлем бермедіңдер» деді.

Едіге «бастан өздерің неге сәлем бермейсіндер?» деді. Екі кісі айтты: «Біз үлкен бе, жоқ сендер үлкен бе?». Едіге айтты: «Біз үлкен». Екі кісі: «Сендер қалай үлкен боласыңдар?» -деді. «Егер мен тоқсан баланың жасын санап салсам сонда біз үлкен болмаймыз ба?» – деді Едіге. Екі кісі сөзден жығылды да «бағанағы дауымызды осыған салайық» деді.

-»Ей бала, даулы болып Тоқтамыс ханға бара жатыр едік, енді дауымызды саған салғалы тұрмыз. Бітіресің бе?»-деді. «Егер құдай аузыма салса бітіремін» деді.

-Олай болса мынау – Алшын атасы Көкжалды мерген. Мен Кеңестің ұлы Кенжанбаймын. Еділ мен Жайық менікі еді. Онан қашқан қоян да менікі еді. Жайықтың жағасында, Ақкөлдің сағасында жатқан ақ қоянды көрдім де, атайын деп мылтығымға кеттім. Мен мылтығымды алып келгенше Көкжалды атып алыпты. Осының төресін беріңіз» деді. «Сен қай жерден аттың?» деп Көкжалдыдан сұрады. Ол қанша жерден атқан мөлшерін көрсетті. «Егер бір төре берсем, екеуіңіз де көнесіздер бе?» деді. Екеуі де «көнеміз» деді. Баланың төресі қоянды алып бір балаға құшақтатты да Кеңестің Кенжанбайына айтты:

Балаға тигізбестен атқан жерден ат, егер балаға тигізсең – құнын бер, оқ далаға кетсе – қояннан бейдамақ бол, тигізсең – қоян сенікі болады» деді. «Бұл төреге көнбеймін. Тоқтамыс ханға барамын» деп Кенжанбай ашуланды. Қайтып келді. «Ұстат балаңа, атамын» деді. Балаға дарыптастан қоянның қалаған жерінен тигізді. Едіге: «Еңдеше бұрын көрген қоян сенікі» деді. Көкжалды: «бұл төреге көнбеймін» – деп ашуланады. Екеуі Тоқтамыс ханға барысты. Хан алдында Кенжанбай: «бір төре болып еді» деді. Тоқтамыс хан «қандай төре» деп сұрады. Кенжанбай баланың берген төресін айтты. Сонда Тоқтамыс хан: «Сол баланың төресі – төре, біз ондай төре алмаспыз да» – деді (24, б.751-753). Едіге бидің мемлекет қайраткері ретінде қызметі осы билігінен кейін басталады. Қазақ заманында Едіге айтқан билік шешімдер үлгі (прецедент) ретінде қолданылғаны қазақтың ауыз әдебиетінен белгілі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Гурлянд Я.И. Степное законодательство с древнейших времен по XVII столетие //Известия общества археологии, истории и этнографии при Казанском университете. Вып. 4 – 5. – Казань, 1904. Т. XX.
2. Омари Ж. Қаз дауысты Қазыбек би. Жеті жарғы. – Астана, 2000.
3. Ибрагимов Н. Ибн Баттута и его путешествия по Средней Азии. – М., 1988
4. Моңғолдық құпия шежіресі. – Өлгий, 1979.
5. Дала уәлайатының газеті. Адам, қоғам, табиғат. 1888-1902. /Құраст. Ү.Субханбердина. – Алматы, 1994